

Iuventa, Karloveská 64, Bratislava

Národná správa o participácii mládeže

Január 2006

Obsah

1. Úvod	2
2. Základné sociálno-demografické súvislosti participácie mládeže	3
3. Participácia mládeže v Slovenskej republike	6
3. 1. Legislatívne predpoklady participácie mládeže	8
3. 2 Štruktúry participácie mládeže v SR	10
4. Participačné správanie mladých ľudí v SR	15
4. 1 Záujem o politické dianie	15
4. 2 Účasť mladých ľudí na voľbách	16
4. 3 Interakcia samospráv a mladých ľudí	17
4. 4 Bariéry participácie	18
4. 5 Stimuly participácie	19
5. Európska dimenzia participácie	20
5. 1 Program Mládež	21
5. 2 Eurodesk	21
5. 3 Účasť mládežníckych organizácií v medzinárodných inštitútoch	22
6. Záver	22
7. Pramene	24

1. Úvod

Predkladaná správa vznikla na základe zadania Európskej komisie (EK), ktorá požiadala Ministerstvo školstva Slovenskej republiky (MŠ SR) o vypracovanie Národnej správy v oblasti participácie mladých ľudí na Slovensku (ďalej Národná správa), ktorá má zaznamenať a zhodnotiť vývoj v danej oblasti v rokoch 2003 až 2005.

EK predložila všetkým členským krajinám EU návrh kapitol, ktorými istým spôsobom definovala ciele národných správ, ktorými sú zhodnotenie:

národnej situácie v čase prijímania spoločných cieľov,

podniknutých krokov v oblasti prijímania spoločných cieľov,

činností podniknutých v rámci zistenia jestvujúcich poznatkov v danej oblasti a prijatia opatrení pre ich doplnenie a rozšírenie,

spôsobu konzultovania s mladými ľuďmi pri implementácii spoločných cieľov, zdefinovanie prekážok pri ich implementácii,

zaznamenaných i očakávaných dopadov a zhodnotenie obtiažnosti realizácie týchto činností.

Na základe týchto požiadaviek MŠ SR poverilo vypracovaním národnej správy svoju priamo riadenú príspevkovú organizáciu Iuventu, ktorá zabezpečuje servisné aktivity súvisiace s napĺňaním Koncepcie štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži.

MŠ SR v kontrakte s Iuventou na rok 2005, stanovilo podmienky, akým spôsobom sa majú získať potrebné informácie ako aj spôsob tvorby a zostavenia správy. Jednou z požiadaviek MŠ SR bola spolupráca s Regionálnymi centrami mládeže (RCM).¹ Ďalším významným partnerom

¹ V spolupráci s RCM sa uskutočnili 4 skupinové diskusie, ktorých sa zúčastnili predstavitelia regionálnych a miestnych samospráv, centier voľného času, poradenských centier, mládežníckych parlamentov, občianskych združení a mimovládnych organizácií. Na každej skupinovej diskusii sa zúčastnilo 15 – 23 respondentov, ktorí pod vedením moderátora, ktorý sa špecializuje pre oblasť participácie diskutovali na témy z oblasti participácie v ich regióne. Hlavnými témami diskusie bolo samotné chápanie pojmu participácia, podniknuté kroky pre podporu a rozvoj participácie v danom regióne, prekážky a brzdy participácie, pozitívne príklady a návrhy riešení problémov v danej oblasti. Cieľom týchto skupinových diskusií bolo zmapovanie situácie v danej oblasti z pohľadu pracovníkov v oblasti participácie mládeže. RCM boli taktiež poverené vypracovaním hodnotiacich správ v oblasti participácie mladých v rámci ich regiónov.

pri tvorbe správ bolo Združenie informačných a poradenských centier mladých (ZIPCeM).² Rada mládeže Slovenska (RMS) poskytla v rozhovore so zostavovateľmi Národnej správy niekoľko zaujímavých pozitívnych príkladov v oblasti participácie mladých ľudí.

Na základe požiadavky MŠ SR sa príprava Národnej správy stala impulzom k verejnej rozprave o situácii mládeže na Slovensku a o koncepcii práce s mládežou v jednotlivých regiónoch. V priebehu tejto organizátorskej práce sa tvorili tímy regionálnych expertov, ktoré po voľbách poslancov do regionálnych parlamentov a po voľbách predsedov VUC (október - november 2005) budú pokračovať vo svojej činnosti na koncepcii práce s mládežou v danom regióne Slovenska.

IUVENTA pripravila koncepciu uvedených expertných stretnutí v krajoch a mestách Slovenska a uskutočnila sociologický výskum samosprávnej participácie stredoškolskej a vysokoškolskej mládeže, Všetky získané informácie využila pri spracovaní Národnej správy **o participácii mládeže.**

Správa je rozdelená na 5 častí. Prvá z nich stručne oboznamuje so sociálno-demografickými súvislosťami participácie mládeže na Slovensku. V druhej časti uvádzame informácie o legislatívnej regulácii, ktorá vlastne určuje štruktúrne príležitosti pre formy a intenzitu občianskej a politickej participácie mládeže. Tretia časť sa zameriava na charakteristiku centrálnych, regionálnych a miestnych štruktúr mládežníckej participácie, štvrtá časť hodnotí participačné správanie mladých ľudí a piata upriamuje pozornosť na európsku dimenziu participácie.

2. Základné sociálno-demografické súvislosti participácie mládeže

Územie Slovenskej republiky je podľa platného územno-správneho členenia rozdelené na 79 okresov a 8 krajov. Obyvatelia žijú v 2 766 obciach, z ktorých je 136 miest. V roku 2005 žije v Slovenskej republike 5 383 521 obyvateľov, z toho 51,5 % tvoria ženy. Z celkového počtu obyvateľov žije 56,6 % v mestách a 43,4% na vidieku.

² ZIPCeM v spolupráci s Iuventou zrealizoval ďalšie 4 skupinové diskusie o situácii v oblasti participácie mládeže, ktorých sa zúčastnili organizovaní i neorganizovaní mladí ľudia vo veku od 16 do 25 rokov. Na diskusiách sa zúčastnilo 15 – 20 respondentov, ktorí diskutovali pod vedením podpredsedu ZIPCeMu. Skupinové diskusie s mladými ľuďmi boli zamerané predovšetkým na zistenie ich poznatkov v oblasti participácie, vnímanie samotného pojmu participácia, skúsenosti s participáciou a hľadanie odpovedí na otázku, aké sú príčiny a prekážky z pohľadu mladých ľudí. ZIPCeM taktiež vypracoval hodnotiacu správu na základe vlastných poznatkov a skúseností.

Pri objasňovaní súčasných tendencií občianskej a politickej participácie mládeže, uplatňovaní nástrojov participácie a efektívnych foriem výchovy detí a mládeže k demokratickému participatívemu občianstvu je potrebné zohľadňovať:

- (1) meniacu sa vekovú štruktúru spoločnosti (počet mladých ľudí, najmä detí klesá),
- (2) meniacu sa vzdelanostno-sociálnu štruktúru mládeže (rastie podiel mladých ľudí s vyšším všeobecným vzdelaním a počet vysokoškolákov),
- (3) podiel mladých ľudí v štruktúre dlhodobo nezamestnaných,
- (4) meniacu sa štruktúru partnerstiev mladých ľudí .

V roku 2005, z celkového počtu 5 383 521 obyvateľov Slovenska je 1 318 217 (24,49%) mladých ľudí od 15 do 29 rokov.

Tab. 1. Počet mladých ľudí od 15 – 29 rokov v štruktúre obyvateľov SR v roku 2005

<i>Počet obyvateľov</i>	<i>Celkom</i>	<i>muži</i>	<i>Ženy</i>
<i>Spolu</i>	5 383 521	2 611 586	2 771 935
<i>15 do 19 rokov</i>	403 607	206 107	197 500
<i>20 – 24 rokov</i>	444 431	226 883	217 548
<i>25 – 29 rokov</i>	470 179	239 381	230 798
<i>Mládež od 15 do 29 rokov celkom</i>	1 318 217	672 371	645 846

Zdroj: Infostat –Výskumné demografické centrum

V období od roku 2002 sa však zmenšuje populácia mladých ľudí vo 15 – 29 rokov. Kým v roku 2002 tvorila táto veková skupina 25,27 % z celkového počtu obyvateľstva v SR, v roku 2003 to bolo 25,16 %, v roku 2004, 24,90 % a v roku 2005 už len 24,49 % (Zdroj: Štatistický úrad 2006 – Slovstat on line).

V priebehu rokov 2002 až 2005 sa zmenili podmienky vzdelávania mladých ľudí. Podstatne zvýšil počet stredných škôl z 589 v roku 2002 na 893 v roku 2003. V nasledujúcich rokoch sa síce množstvo stredných škôl o niečo znížil, no neklesol pod 840. Postupne sa zvyšoval aj počet žiakov navštevujúcich stredné školy z 201 631 (46,36 % z populácie 15 – 19 ročných ľudí) v roku 2002 na 340 643 (84,39 % z populácie mládeže vo veku 15 – 19 rokov) v roku 2005. Zvýšil sa aj počet vysokých škôl z 23 (so 136 303 študentmi) v roku 2002 na 27 (so 163 075 študentmi) v roku 2005 (vid'. Štatistická ročenka 2001 – 2005, UIPŠ). Školský systém tak reagoval na požiadavky trhu práce, na ktorom sa lepšie uplatnia jedinci s vyšším ako základným vzdelaním. Hodnota vyššieho vzdelania sa odrazila aj na návštevnosti jednotlivých typov

stredných škôl. V porovnaní s 90 – tými rokmi sa od začiatku 2. milénia zvyšovala návštevnosť stredných odborných škôl na ktorých štúdium končilo maturitou a gymnázií cielene pripravujúcich žiakov na štúdium na vysokých školách. Napr. v školskom roku 2000/2001 navštevovalo gymnáziá 69 000 žiakov, v roku 2005 to bolo takmer o tretinu viac. Školský systém sa však dosiaľ ťažkopádne vyrovnáva s potrebou obsahovej prestavby vzdelávania mládeže vo vzťahu k požiadavkám trhu práce a súčasnej spoločnosti. Stredné školy vo všeobecnosti málo pripravujú svojich žiakov na zvládnutie tzv. kľúčových zručností (digitálnu zručnosť, učenie sa učiť, medziľudské, medzikultúrne a spoločenské zručnosti, občiansku zručnosť, podnikanie a kultúrnu vnímavosť - podľa odp. Európskeho parlamentu, Brusel 2005). Rovnako sa zatiaľ nedarí zrovnoprávniť subsystemy formálneho a neformálneho vzdelávania.

Podľa údajov Štatistického úradu SR, sa od roku 2002 postupne sa znížila nezamestnanosť 15 až 19 ročných mladých ľudí na Slovensku z 39 800 v roku 2002 na 24 700 v roku 2004. Nezamestnanosť mladých dospelých vo veku 20 – 24 rokov tiež klesla zo 106 800 v roku 2002 na 89 400 v roku 2004 a postupne stále klesá. Naproti tomu nezamestnanosť vo vekovej kategórii 25 – 29 rokov v priebehu spomínaných rokov mierne stúpila zo 63 800 v roku 2002 na 68 200 v roku 2004. Realita nezamestnanosti v niektorých regiónoch sa od uvedeného priemeru značne líši. V „chudobných“ regiónoch na východe a juhu Slovenska miera nezamestnanosti za celé uvedené obdobie neklesla pod 20 %. V krajoch, kde je koncentrovaná priemyselná výroba sa nezamestnanosť mladých ľudí stabilne pohybuje pod 5 %. Práve možnosť získať prácu je určujúcou pre výšku životnej úrovne mladých ľudí na Slovensku. Práve skutočnosť získavania príjmu najviac rozhoduje o životnej úrovni mladých ľudí a mladých rodín.

V SR je manželská rodina univerzálnym spôsobom životnej dráhy. Od konca 70. rokov 20. storočia však **sobášnosť** postupne a mierne klesá. Za posledné roky dosahuje úroveň okolo 5 sobášov na 1 000 obyvateľov (24 tisíc nových manželstiev ročne). Zároveň sa zvyšuje priemerný vek žien a mužov pri uzatvorení sobáša. Manželské páry dnes plánujú menej detí ako v minulosti. Úplné rodiny majú v priemere 3,44 členov. Sťaženú ekonomickú a sociálnu situáciu majú na Slovensku najmä rodiny s nezaopatrenými deťmi pripravujúcimi sa na povolanie, rómske rodiny a rodiny v ktorých žije človek s ťažkým zdravotným postihnutím. V súčasnosti vzrastá počet tzv. neformálnych spolužití (bez uzatvorenia manželstva). V roku 2001 bolo na Slovensku zaznamenaných približne 30,5 tisíc deklarovaných neformálnych spolužití, predovšetkým vo vekovej skupine 25-29 ročných slobodných mužov a žien. Uprednostňovanie spolužitia bez sobáša nepriamo potvrdzujú aj rastúce počty detí narodených mimo manželstva. Predpokladá sa,

že sa stále častejšie bude objavovať aj ďalší variant rodinného správania, a to život bez trvalého partnera (ŠÚ 2005).

Rozvodovosť má v SR opačný trend – pomaly a rovnomerne stúpa (v súčasnosti na 1 000 obyvateľov pripadá 1,82 rozvodu). Až 70 % tvoria pritom rozvody s maloletými deťmi. Na 100 úplných rodín s deťmi v roku 2005 pripadalo až 21,5 neúplných rodín s deťmi. Pojem jednorodičovská rodina na Slovensku v 90 prípadoch zo 100 znamená, že ide o osamelú ženu s dieťaťom či deťmi. Z takýchto neúplných rodín až 40 % žije na hranici chudoby.

3. Participácia mládeže v Slovenskej republike

Participáciu ako relatívne všeobecný politologický pojem sme v priebehu prípravy a realizácie verejnej diskusie³ v regiónoch Slovenska špecifikovali ako proces, v ktorom každý občan, ale aj mladý človek má právo:

1. na informácie o spoločenskom dianí,
2. na vyjadrenie svojich názorov a postojov a ich vypočutie i akceptáciu zo strany dospelých,
3. na spoluúčasť na rozhodovacích procesoch,
4. na aktívnu účasť na verejnom živote.

Mladý dospievajúci človek by mal mať predovšetkým možnosť učiť sa ako využívať toto svoje právo v budúcom občianskom a politickom živote.

Štátna politika vo vzťahu k mládeži smeruje k vytváraniu legislatívnych, finančných aj spoločenských predpokladov pre rozvoj mládežníckej participácie, najmä k zabezpečeniu práva slobodne sa vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, poskytovať možnosť mladým ľuďom byť vypočutí v každom súdnom alebo správnom konaní, budovať právne a občianske vedomie detí a mládeže, vytvárať podmienky na spoluprácu občianskych združení detí a mládeže navzájom aj so samosprávnymi orgánmi, stimulovať decentralizovaný informačný systém a podporovať

³ Na základe focusových diskusií môžeme konštatovať že len 55.5 % starostov a primátorov pozná právne normy týkajúce sa regionálnej mládežníckej politiky. V priebehu diskusií len tretina „otcov miest a dedín“ odpovedala na otázku kto je o zodpovedný za rozvoj programov podpory mladých ľudí. Odpovede boli nasledujúce: samospráva, rada mládeže, komisia mládeže. Ostatní odpovedali neviem, neodpovedali.

V polovici (55.5 %) odpovedajúcich samospráv boli prijaté vlastné normy na podporu mládeže: Plán hospodárskeho rozvoja obce, VZN o poskytovaní dotácií a návratných finančných výpomocí, Akčný plán politiky mládeže mesta ...,Konceptia starostlivosti o mládež, Zmluva o spolupráci so študentským parlamentom. Ostatné odpovede: zatiaľ nie, samospráva nemá právomoc prijímať právne dokumenty a nie. Jedna z príčin tohto neutešeného stavu je absencia legislatívnych dokumentov, ktoré by zaväzovali samosprávu koncepčne sa zaoberať regionálnou mládežníckou politikou, ďalej absencia modulov vzdelávacích programov pre pracovníkov s mládežou, aj istá neochota dospelých aj mladých ľudí uplatňovať zásadu „partnerstva generácií“ v praktickom živote.

činnosť strešných inštitútov detských a mládežníckych občianskych združení aj na regionálnej úrovni (regionálne rady mládeže).

Na ceste k praktickému uplatňovaniu participácie mládeže sa často nachádza množstvo bariér, nielen ekonomických a sociálnych, ale aj osobnostných. Na Slovensku participačné aktivity uskutočňujú spravidla jedinci združení v občianskych združeniach a politických stranách, alebo v inštitútoch reprezentujúcich istú komunitu (žiacke školské rady, mládežnícke parlamenty). Počet členov všetkých týchto združení v populácii mládeže nepresahuje 15 %. Ostatní mladí ľudia sa prosto buď len zúčastňujú na podujatiach, ktoré tieto subjekty organizujú pre verejnosť, (v tom prípade tieto sa ocitajú v role služby verejnosti) alebo sa celkom vyhýbajú ich vplyvu. Nástroje na podporu interakcie medzi členmi uvedených združení a tzv. „neorganizovanou mládežou“ majú zatiaľ slabú účinnosť.

Participačné aktivity mládeže sa spravidla uskutočňujú v rámci mládežníckej scény a minimálne prenikajú do rôznych sektorových politík či už na centrálnej alebo regionálnej úrovni. Čiastočné odpovede na otázku, prečo je tomu tak, dali focusové diskusie s predstaviteľmi občianskych združení aj samosprávnych inštitúcií v roku 2005.

A. Zo strany spoločenských inštitútov a štruktúr, je to najmä zlyhávanie výchovy k demokracii v rodinách a nedostatočná výchova v školách, nezáujem volených predstaviteľov a úradníkov riešiť problémy mládeže spolu s mládežou, absencia sekcií venovaných deťom a mládeži na www stránkach miest, resp. obcí.

B. Zo strany mladých ľudí je to najmä nechúť čokoľvek riešiť, zapájať sa do života komunit, pohodlný štýl života, strach mladých ľudí vyvolaný pôsobením autorít, nedostatočné kompetencie (spôsobilosti), zlé skúsenosti a strata dôvery v spoluprácu s dospelými, nedostatok času kvôli iným záujmom a problémom, minimálna informovanosť, nedostatok príležitostí participovať.

Aj napriek uvedeným nedostatkom, participačné snahy mládeže v Slovenskej republike nadobúdajú stále jasnejšie kontúry. Postupne sa zlepšujú legislatívne podmienky pre jej uskutočňovanie, čoraz viac samospráv a regionálnych rád mládeže spracováva strednodobé plány regionálnej mládežníckej politiky, vytvárajú sa predpoklady pre zvyšovanie finančnej podpory participácie, optimalizuje sa činnosť participačných štruktúr, aktivizuje sa výskum v tejto oblasti. O participácii sa na Slovensku začína hovoriť nielen vo vzťahu k občianskym združeniam mládeže. Čoraz viac mladých ľudí študujúcich na stredných a vysokých školách ju začína pociťovať ako nástroj občianskej sebarealizácie a nástroj zlepšenia životných podmienok mladých ľudí. Avšak združenia a organizácie, zastupujúce záujmy mladých dokážu pracovať na

princípe spolupráce, ale aj konfrontácie (ak sú ohrozené ich záujmy a práva). Napr. Počas rokov 2004 / 2005 zorganizoval študentský štrajkový výbor viac verejných protestov, najväčšie 4. 5. 2005, keď sa –v Bratislave, Košiciach, Trnave, Žiline zúčastnilo štrajkov cca 6000 študentov . Okrem vecných obsahových námietok voči predkladaným zákonom (napr. Zákon o študentských pôžičkách) poukazoval aj procesne na chýbajúcu verejnú diskusiu. Ďalej na podnet študentov z trenčianskeho gymnázia sa rozhodli študenti z viacerých miest pripojiť k protestu proti chybám v organizácii maturít.

3. 1. Legislatívne predpoklady participácie mládeže

Uskutočňovať aktivity mládeže očistené od ideologických nánosov umožnili predovšetkým zákony zaručujúce mladým ľuďom združovacie právo na demokratických princípoch (Zákon o združovaní č. 83/1990 Zb., zákon č. 85/2005 Zb. o politických stranách a hnutiach, Zákon o združovaní občanov č. 84/1991 Zb., zákon č. 242/1998 o petičnom práve a zákon č. 460/1992 o voľbách). Podľa týchto právnych noriem, občania môžu zakladať spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby a iné občianske združenia, ako aj odborové organizácie a združovať sa v nich, voliť podávať petície atď. Pôdu pre aktivizáciu mládeže na regionálnej a miestnej úrovni pripravil Návrh decentralizácie a modernizácie verejnej správy, ktorú schválila vláda uznesením č. 230 z 11. apríla 2000, ako východisko pre ďalšie práce na reforme verejnej správy. To umožnilo vytvárať participačné štruktúry mládeže na regionálnej aj miestnej úrovni. Súčasne samosprávy dostali možnosť praktizovať mládežnícku politiku na spomenutých dvoch úrovniach. Ako ukázali focusové diskusie v niektorých krajských mestách, samosprávne orgány na úrovni krajov, miest a obcí vo veľkej väčšine nemajú zatiaľ spracované stratégie a koncepcie, týkajúce sa starostlivosti o mládež, iba koncepcie, týkajúce sa školstva, kultúry či športu. Existujú však výnimky. Koncepciu politiky mládeže, ktorá sa nevenuje len „tradičným“ oblastiam práce s mládežou spracovala samospráva v spolupráci s mládežníckou scénou napr. v Prievidzi, Bratislave, Žiline, Humennom.

V období (2002-2005), ktoré analyzujeme sa už prejavila skutočnosť implementácie niektorých medzinárodných dokumentov pre legislatívnu podporu participácie mládeže v SR :

Dohovor o právach dieťaťa (1989)

Spoluúčasť detí predpokladá množstvo jeho paragrafov (právo prístupu a využívania informácií, , slobodne sa združovať mať právo na mravný a sociálny rozvoj, právo na odpočinok a voľný čas, na účasť v hre a oddychové činnosti);

Svetová deklarácia o prežití detí, ich ochrane a rozvoji (1990)

Dokument vymedzuje základné otázky participácie detí:

Európska charta účasti mládeže na živote obcí a regiónov (1991)

Dokument podáva zásadné informácie o možnostiach obcí a ich samospráv vo vzťahu k zásadným oblastiam života mladých ľudí

Svetový program opatrení pre mládež do roku 2000 (1995)

Program uvádza desať priorít pôsobenia medzi mládežou.

Deklarácia o politikách voči mládeži a programoch, ktoré z nich vychádzajú (1998)

Dokument sa v rade bodov priamo vzťahuje k životu mladých ľudí v obciach.

Manifest mládeže pre 21. storočie (1999)

Zdôrazňuje rad úloh, ktoré predpokladajú aktívnu spoluúčasť mladých ľudí.

Biela kniha (2002) – nový impulz pre európsku mládež.. Biela kniha zdôrazňuje nevyhnutnosť spolupráce iných politík s mládežníckou politikou. Oblasť, ako je nezamestnanosť, vzdelanie, sociálna integrácia, životné prostredie, sa dotýkajú nielen mládeže.

Z rozhovorov s členmi samospráv na focusových diskusiách však vyplýva, že starostovia aj zamestnanci samospráv sa bližšie nezaoberali obsahom týchto dokumentov.

Idea uvedených dokumentov sa preniesla aj do bazových dokumentov pre uskutočňovanie participácie mládeže v Slovenskej republike. Najvýznamnejším legislatívnym opatrením po roku 2002 z tohto hľadiska je **Zákon č.596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a Zákon o vysokých školách č. 131/2002 Z.z**

Žiacke školské rady na stredných školách, študentské rady a akademické senáty na školách vysokých sú práve tými štruktúrnymi možnosťami, ktoré zo zákona by mohli a mali predstavovať „školu demokracie“ so všetkými parametrami programu Európskej komisie Výchova k demokratickému občianstvu (EDC), ktorý sa práve v roku 2005 prezentoval Rokom výchovy mládeže k európskemu občianstvu.

Tieto právne predpisy umožnili sformulovať štátnu mládežnícku politiku v Koncepcii štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži do roku 2007(MŠ SR 2001) a implementovať ju od roku 2002 prostredníctvom každoročne rozpracovávaných Akčných plánov pre oblasť mládeže, ktoré schvaľuje vláda SR osobitným uznesením. Ich súčasťou je aj hodnotenie predchádzajúceho roku. V akčnom pláne na rok 2005 sa upozorňuje na to, že obce a vyššie územné celky majú len obmedzené finančné prostriedky na vytváranie vhodných podmienok pre uplatňovanie regionálnej mládežníckej politiky. Hodnotenie úloh z akčného plánu na rok 2004 apeluje aj na potrebu vybudovať komplexný a funkčný systém odbornej prípravy zamestnancov samospráv pre

tvorbu a realizáciu politiky mládeže v miestnych podmienkach. V roku 2005 sa síce uskutočnilo niekoľko školení pracovníkov samospráv. Požadovaný systém odbornej prípravy sa však nepodarilo vytvoriť ani v tomto roku.

V Akčnom pláne pre politiku mládeže na rok 2005 sa schválila ako **priorita** “Podpora vzdelávania k aktívnemu občianstvu a participácii mládeže“ a cieľ „utvárať štruktúrne príležitosti, ktoré umožňujú reálnu občiansku a politickú participáciu mladých ľudí na rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú a podporovať ich, aby sa zapájali do života svojho spoločenstva“. Na základe tejto priority sa v roku 2005 začali v mnohých mestách vytvárať tzv. „mládežnícke parlamenty“ zložené zo zástupcov škôl a občianskych združení mládeže v mestách, ktoré využívajú možnosť vyjadrovať sa k problémom mládeže v obciach aj k otázkam rozvoja obcí.

Na Slovensku doteraz chýba zákon o mládeži a zákon o podpore dobrovoľníctva. Absencia obidvoch legislatívnych predpisov znižuje prestíž mládežníckej štátnej politiky

3. 2 . Štruktúry participácie mládeže v SR

Pre posilnenie participácie mládeže v Slovenskej republike sa vytvorila štruktúra inštitúcií na centrálnej, regionálnej a lokálnej úrovni.

3.2.1 Centrálna úroveň

Od začiatku 90 – tých rokov zohráva v rozvoji občianskej participácii mládeže na Slovensku významnú úlohu Rada mládeže Slovenska (ďalej RMS). Od februára 2000 sa RMS stala partnerskou organizáciou MŠ SR. V súčasnosti je aj členom viacerých centrálnych inštitútov v SR (Rada vlády pre deti a mládež, Parlamentný výbor pre vzdelávanie, vedu, šport a mládež, kultúru a médiá Národnej rady SR , atď.).

Na medzinárodnej úrovni sa aktívne zapája do spolupráce napr. s Európskym mládežníckym fórom, s Direktoriátom pre mládež a šport pri Rade Európy, Českou radou detí a mládeže, Bavorským kruhom mládeže, Nemeckým spolkovým kruhom mládeže, či Francúzskou radou mládeže (CNAJEP).

Členskú základňu RMS v súčasnosti tvorí 32 detských a mládežníckych občianskych združení v ktorých je organizovaných spolu cca 80 000 detí a mladých ľudí. V jej členskej základni sa odráža jej neutrálny postoj k ideovému a politickému zameraniu členských organizácií. RMS plní voči svojej členskej základni množstvo advokačných, koncepčných, servisných a informačných úloh. Aktívne vstupuje do príprav a pripomienkovania programových dokumentov a koncepcií,

tvorených inými subjektmi, organizuje celoslovenské konferencie a semináre, organizuje rôzne kampane a prieskumy, informuje o vzdelávacích aktivitách, ktoré organizujú európske mládežnícke inštitúcie.

RMS prevádzkuje internetový portál www.mladez.sk (anglická verzia: www.slovak-youth.sk) a bezplatne poskytuje mládežníckym organizáciám internetové pripojenie. V spolupráci s príspevkovou organizáciou ministerstva školstva Juventou, rediguje celoštátny časopis pre mládežnícku politiku ZOOM-M.

V súčasnosti je RMS jedinou strešnou organizáciou občianskych združení detí a mládeže na Slovensku. Členská základňa občianskych združení zoskupených v RMS nedosahuje ani polovicu členov všetkých občianskych združení mládeže v SR. V minulých rokoch RMS presadzovala záujmy najmä svojich členov a snažila sa zlepšovať finančné podmienky ich činnosti. To vzbudzovalo nevôľu občianskych združení – nečlenov RMS. Vzhľadom na súčasnú pozíciu na mládežníckej scéne, RMS v roku 2004 schválila nový strategický plán svojej činnosti. Na jeho základe, v súčasnosti RMS do svojej činnosti zavádza nástroje, pomocou ktorých dáva možnosť aj ďalším občianskym združeniam stať sa jej členom. V tejto súvislosti upravila niektoré podmienky členstva. Členmi RMS sa môžu stať aj menšie organizácie s členskou základňou od 300 osôb (pôvodne muselo mať občianske združenie uchádzajúce sa o vstup do RMS najmenej 500 členov). Ďalej zavádza zvláštne pravidlá vstupu do RMS pre občianske združenia združujúce minoritné skupiny mládeže. Agenda RMS nie je zameraná len na občianske združenia mládeže, ale aj na iné neziskové organizácie (napr. Červený kríž). Pritom mládežnícke organizácie, ktoré nie sú členmi RMS môžu byť tiež členmi komisií, ktoré rozhodujú o pridelovaní finančných prostriedkov napr. z Fondu detí a mládeže pri MŠ SR alebo z programu EK Mládež. V súčasnosti však v týchto komisiách prevládajú reprezentanti RMS. Zatiaľ RMS hľadá mechanizmy ako začleňovať do participačných aktivít aj mladých ľudí, ktorí nie sú organizovaní v občianskych združeniach.

Osobitnú skupinu mládeže predstavuje vysokoškolská mládež, ktorú na centrálnej úrovni v participačných štruktúrach zastupuje **Študentská rada vysokých škôl SR** (ďalej ŠRVŠ). Vznikla v roku 1997. Je najvyšším zastupiteľským orgánom študentov vysokých škôl na Slovensku, partnerským a poradným orgánom MŠ SR. Združuje zástupcov akademickej obce, jej študentskej časti, ktorá predstavuje cca. 150 000 študentov verejných, štátnych a súkromných vysokých škôl na Slovensku. Je apolitickou organizáciou. Jej členom môže byť len študent vysokej školy. ŠRVŠ tvorí za každú vysokú školu jeden zástupca zvolený študentskou časťou akademického senátu vysokej školy, ďalší zástupcovia študentskej časti akademickej obce vysokej školy, a to z každých i začatých 2000

zapísaných študentov jeden zvolený zástupca. V súčasnosti sa výrazne prejavuje advokačná funkcia ŠRVŠ. Vo verejnosti rezonujú jej pripomienky k návrhu VŠ zákona, k návrhu reformy sociálneho systému, stanovisko k návrhu zákona o študentských pôžičkách, atď. Tieto témy sa prezentujú aj na jej vlastnej www.srvs.sk.

3.2.2 Regionálna úroveň participácie mládeže

Súčasťou participačnej štruktúry mládežníckej scény na regionálnej (krajскеj) úrovni sú tzv. regionálne rady mládeže, regionálne centrá mládeže a komisie pre prácu s mládežou pri VÚC. Regionálna rada mládeže (ďalej RRM), sa chápe ako strešná organizácia zastupujúca politické, záujmové, konfesijné občianske združenia detí a mládeže v kraji. RRM boli zakladané ako občianske združenia postupne v rokoch 2001 – 2002 z iniciatívy RMS, v každom z ôsmich krajov na Slovensku. Postupne sa stali aj členmi RMS. RMS plní voči nim predovšetkým poradnú funkciu.

Úspešnosť RRM na Slovensku je rôzna. Kým niektoré z krajských rád sú uznávané krajskými štruktúrami a pozývané k rôznym aktivitám či pripomienkovaniu regionálnej legislatívy, iné sa trápia s problémami, prípadne hľadajú zmysel svojej existencie. Kým niektorým nie je záťažko realizovať atraktívne projekty, iné sa boria s nedostatkom finančnej podpory. Napr. RRM ZO Žiliny, Košíc, Bratislavy, Banskej Bystrice sa veľkou mierou podieľajú na tvorbe regionálnej mládežníckej politiky. Organizujú okrúhle stoly zástupcov samosprávy občianskych združení a odborných inštitúcií (Bratislava), podporujú činnosť mládežníckych parlamentov (Košice a Banská Bystrica), prezentujú výsledky činnosti občianskych združení mládeže (Žilina, Košice), organizujú medzinárodné semináre k otázkam regionálnej mládežníckej politiky (Žilina, Košice), uskutočnili prieskum potrieb mládeže v kraji (Žilina).

V predvolebnom období do krajského parlamentu v Trnavskom samosprávnom kraji vznikla z iniciatívy RRM komisia pre prácu s mládežou VUC a predseda Trnavského samosprávneho kraja vytvoril osobitnú pracovnú pozíciu – referent pre mládežnícku politiku v kraji. Referent nepracuje na oddelení školstva, ale ako asistent predsedu samosprávneho kraja s osobitným poslaním.

Všeobecne sú však RRM menej úspešné v snažení implantovať regionálnu mládežnícku politiku na miestnu úroveň a zvýšiť záujem mladých o problémy v regiónoch.

Regionálne centrum mládeže

V súčasnosti experimentálne pôsobí ako inovačný prvok v štruktúre regionálnych politík mládeže v troch krajoch Slovenskej republiky (Banskobystrickom, Košickom, Trenčianskom). Ich

zriaďovateľmi sú úrady samosprávnych krajov. Úlohou regionálnych centier mládeže je koordinovať pôsobenie všetkých inštitúcií zúčastňujúcich sa na realizácii mládežníckej politiky v kraji (školských, mimoškolských a sociálnych zariadení, občianskych združení, poradenských inštitúcií, samosprávnych orgánov atď.), iniciovať, medializovať celý proces realizácie mládežníckej politiky a zabezpečovať vzdelávanie pracovníkov s mládežou. Zamestnanci regionálneho centra prijímajú úlohy priamo z úradu vyššieho územného celku a prenášajú ich na odborné pracoviská a smerom k občianskym združeniam detí a mládeže. Regionálne centrá mládeže pôsobia ako súčasť centier voľného času, ktorých zriaďovateľmi sú úrady samosprávnych krajov.

Regionálna komisia pre prácu s deťmi a mládežou

Jej členmi sú zástupcovia odborných a spoločenských inštitúcií a organizácií zasahujúci do rôznych aspektov života mládeže (školy, školské zariadenia, zástupcovia tretieho sektora, kultúrno-výchovných zariadení, cirkví, ale napríklad aj rodičia a predstavitelia súkromného sektora).

Hlavnou úlohou komisie je rozpracúvanie plánu realizácie úloh v rámci politiky mládeže na podmienky kraja pre jednotlivé roky, kontrola plnenia úloh, prijímanie opatrení na ich realizáciu a predkladanie odpočtov plnenia úloh za príslušný rok, zabezpečuje prenos informácií a spätnú väzbu ku všetkým subjektom, s cieľom iniciovať ich vzájomnú spoluprácu a koordináciu pri plnení jednotlivých úloh.

3.2.3 Miestna úroveň participácie mládeže

Na miestnej úrovni sa stávajú jedným z privilegovaných miest, kde má mládež možnosť získavať dostatok informácií aj praktické skúsenosti z participatívneho občianstva, školy a školské zariadenia. Škola je inštitúcia so spoločenským poslaním prenášať na deti a mládež znalostí, schopnosti a kompetencie, na ktorých je založený jej kultúrny systém. Škola je však aj inštitúcia s **byrokratickou organizáciou, ktorú charakterizuje tak funkčná hierarchia a deľba práce medzi skupinami (žiaci, učitelia, riaditelia), ako aj súbor pravidiel procesov vládnutia a každodenného fungovania. Tento** charakter školy má najväčší vplyv na stimulovanie alebo rast participácie žiakov.

Škola prostredníctvom **formálneho vzdelávania** žiakov zabezpečuje, aby si mladí ľudia prostredníctvom rozličných učebných predmetov osvojili množstvo informácií o spoločnosti a jej fungovaní. Podľa samotných žiakov, najviac vedomostí o uplatňovaní demokratických princípov,

občianskej participácii, legislatíve a zákonodarných orgánoch sa nachádza v učebných predmetoch občianska náuka, náuka o spoločnosti. Podľa údajov z výskumu (IUVENTA 2005), žiaci a študenti sa môžu niečo naučiť o spoločnosti a demokracii aj v tradičných školských predmetoch ako sú história, zemepis, slovenský jazyk a literatúra. Kvalitu obsahu týchto predmetov by určite zvýšil obraz skutočnosti aj histórie z hľadiska optiky mládežníckej participácie.

Ukazuje sa, že v obsahu predmetov zameraných na občiansko – spoločenskú problematiku je veľa koncepčných a vecných problémov. Napr. náuka o spoločnosti je preplnená informáciami z filozofie, právnych vied, psychológie a sociológie. Problém výchovy k občianstvu v škole je, že sa odohráva na vyučovacej hodine predovšetkým prostredníctvom aktívneho učiteľa a pasívnych žiakov. Málo pozornosti sa venuje problematike výchovy k občianstvu. Iný problém vzniká s redukciou občianskej výchovy na výchovu k patriotizmu. Tomu zodpovedajú relatívne frekventované tradičné prostriedky výchovy akými sú školské výlety na pamätné miesta a do múzeí, stretnutia s účastníkmi bojov, povstání a disidentského odporu.

Škola vo svojich priestoroch umožňuje aj **neformálne vzdelávanie** mládeže, a to najmä prostredníctvom žiackych školských rád na stredných školách a akademických senátov na vysokých školách. V Slovenskej republike malo v roku 2004 ustanovený žiacky samosprávny orgán 32,8 % stredných škôl (UIPŠ 2004). Najviac žiackych školských rád vzniklo z iniciatívy vedenia školy, o polovicu menej z iniciatívy žiakov, ešte menej školské žiacke rady vznikali vďaka spoločnej iniciatíve žiakov a vedenia školy.

Inštitút žiackej školskej rady ešte nie je zafixovaný vo vedomí žiakov ako ich reprezentant vo vzťahu k vedeniu školy alebo verejnosti. Pre tento účel ho využíva v súčasnosti iba 16,7 % žiakov. Podľa študentov stredných a vysokých škôl (IUVENTA 2005) by mali Žiacke školské rady a Akademické senáty plniť nasledujúce úlohy:

Tab. č. 4 Očakávané úlohy, ktoré by podľa študentov mala plniť študentská samospráva

Úlohy žiackych školských rád a akademických senátov	Stredné školy	Vys. školy
	rozhodne áno	rozhodne áno
Utvárať podmienky pre mimoškolské záujmové aktivity stredoškôľakov (šport, diskotéky, divadlo ap.)	41,7	25,8
Organizovať finančné zbierky na rozličné potrebné veci	15,1	16,1
Mať (resp. zlepšiť) školskú webovskú stránku pre lepšiu informovanosť napr. o problémoch školy, možnostiach štúdií v zahraničí a pod.	33,6	43,3
Predkladať návrhy študentov na zmeny v rozvrhu hodín, v školskom poriadku, alebo vyučovacom procese	37,7	31,0

Aby sa študenti viac zapájali do riešenie vlastných problémov (ubytovanie, stravovanie)	18,7	24,8
Upozorňovať na problémy s údržbou školy (čistota, poriadok)	21,7	17,5
Aktivizovať službu pre krátkodobé pracovné príležitosti študentov (študentský servis)	25,7	33,7
Dožadovať sa vzniku a fungovania špeciálnych služieb pre študentov (bufet, automaty na nápoje, xerox, osobné skrinky ap.)	53,7	35,6
Prezentovať a ochraňovať oprávnené záujmy školy na pôde mesta (mestskom zastupiteľstve), kde škola sídli	16,7	30,0
Pôsobiť na vybavenie tried a odborných učebni modernou didaktickou technikou, vybavenie školskej knižnice	36,6	35,0
Systematickejšie hodnotiť učiteľov študentami, aby to prinieslo nejaký výsledok	26,2	29,6
Podporovať stredoškolskú odbornú alebo vedeckú výskumnú činnosť študentov	32,8	31,5

Zdroj: Výskum participácie stredoškolskej a vysokoškolskej mládeže Slovenska, Juventa 2005

V mestách na Slovensku začali v rokoch 2003 – 2005 vznikať tzv. **mladé parlamenty** (mládežnícke alebo detské parlamenty). Spravidla sa v nich združujú zástupcovia stredných škôl, SOU, vysokých škôl, občianskych združení mládeže, ktorí si predsavzali zaoberať sa problémami mladej generácie v meste. Mladý parlament sa definuje ako partner samosprávy a jej komisie pre prácu s deťmi a mládežou. Mnohé samosprávne orgány ho v nedávnej minulosti však vnímali skôr ako nátlakové skupiny, ktorá sťažujú život otcom mesta alebo obce svojimi požiadavkami a ich medializáciou na verejnosti. Čoraz častejšie sa presadzuje model, podľa ktorého mládežnícky parlament pôsobí ako komisia, ktorá má všetky práva ako iné komisie miestneho zastupiteľstva, napr. povinné prerokovanie jej návrhov na zasadnutí zastupiteľstva, povinnosť vyjadriť stanovisko primátora k jej návrhom a podobne. Na tomto mieste uvádzame príklad obsahového zamerania činnosti mladého parlamentu z Banskej Bystrice. V súčasnosti sú ich hlavnými oblasťami činnosti: riešenie problémov mládeže v meste, podpora činnosti mládežníckych organizácií, pomoc pri organizovaní podujatí pre mládež, výchovné pôsobenie v oblasti prevencie závislostí, ochrany životného prostredia a zdravého spôsobu života, spolupráca s orgánmi samosprávy, občianskymi výbormi a občianskymi radami na území mesta pri riešení problémov mladých ľudí. Na tomto princípe pracujú aj ostatné mládežnícke parlamenty v iných mestách na Slovensku.

4. Participačné správanie mladých ľudí v SR

4.1 Záujem o politické dianie

Prvým predpokladom participácie mládeže je záujem o politiku o politický život v krajine. Výskumy realizované v roku 2003 na túto tému (Iuventa 2003) signalizovali pomerne vysoký záujem mladých ľudí o politiku.

V roku 2004 a 2005 sa však situácia začala meniť. V komparatívnych medzinárodných výskumoch politickej participácie sa mládež na Slovensku ⁴umiestnila spomedzi 8 sledovaných krajín na poslednom mieste v deklarovaní záujmu o politiku (28%).

Výskumy zreteľne potvrdzujú, že väčšina mládeže sa o politiku nezaujíma. Predsa však existuje nádej, že s vekom bude rásť záujem mladých ľudí o politiku.

Mladí ľudia sú čoraz viac kritickejší voči prevládajúcemu politickému systému. *Nedôvera k súčasnej politickej reprezentácii je vysoká. Začína sa nedôverou k politikom (69%) a pokračuje nedôverou k politickým stranám (62%). Vláda SR (56,7%) a Národná rada SR (55%) obstáli predsa len o niečo lepšie, nakoľko niektorí respondenti sa ešte nevedia rozhodnúť či ich majú hodnotiť pozitívne alebo negatívne.*

Treba priznať, že politika sa pre mladých ľudí na Slovensku spája predovšetkým s takými tvrdeniami, ako sú „korupcia“ (70,4%) a „prázdne sľuby“ (53,5%). Tieto cynické pohľady sú však menej trvalé ako optimistické pohľady spomenuté vyššie. Politika je všeobecne vnímaná ako niečo pozitívne. To, čo niekedy vedie k rozčarovaniu je jej realizácia na konkrétnej úrovni.

Protest sa stáva najdôležitejším spôsobom či formou vyjadrenia ich sociálnych a politických názorov. Nové sociálne hnutia a nové politické organizácie sú lepšie akceptované a sú atraktívnejšie ako tradičné hnutia a organizácie. Participácia na týchto nových formách rastie.

Veľký význam pri zvyšovaní záujmu o politické dianie má jeho sprostredkovanie prostredníctvom médií. Záujem o politické dianie vyjadrovali práve mladí ľudia, ktorí každodenne sledovali televíziu a rozhlas a viackrát v týždni sledovali dennú tlač. Mládež využíva aj Internet na uspokojovanie svojho záujmu o politiku.

4. 2 Účasť mladých ľudí na voľbách

Účasť na parlamentných voľbách sa pokladá za najdôležitejšiu formu politickej aktivity občanov žijúcich v krajinách s parlamentnou demokraciou. V Slovenskej republike má každý občan právo voliť a byť volený do všetkých zastupiteľských orgánov po dovŕšení 18. roku veku. Mladý človek môže byť zvolený do zastupiteľských orgánov po dovŕšení 21. veku života. Vo všeobecnosti

⁴ Politická participácia mladých ľudí v Európe. CERYs FF UCM v Trnave november 2005,s.5.

platí, že prvovoliči a vôbec mladí ľudia do 25 rokov majú zo všetkých sociálne - vekových skupín obyvateľstva najmenší záujem o účasť na parlamentných voľbách. Nemožno to však považovať za pravidlo. Napr. v roku 1998 sa zúčastnil na parlamentných voľbách nezvyčajne vysoký podiel mladých voličov. Boli to voľby, v ktorých sa rozhodovalo o základnom smerovaní Slovenska do ekonomických a politických štruktúr EÚ ako aj NATO. V parlamentných voľbách v roku 2002 a vo voľbách do európskeho parlamentu sa situácia zmenila. Prvovoličov a mladých ľudí do 25 rokov sa na voľbách zúčastnilo menej ako v roku 1998. Vo voľbách do samosprávnych orgánov v roku 2005 bola však rekordne nízka účasť nielen u mladých voličov (15 %), ale celkovo na Slovensku bola najnižšia zaznamenaná účasť (17%) spomedzi všetkých krajín EÚ. Podiel mladých ľudí vo volebných komisiách v jednotlivých volebných obvodoch nie je centrálné registrovaný.

Mladí ľudia sa len zriedka stávajú riadnymi volenými členmi zastupiteľstiev, resp. kandidujú vo voľbách do samosprávnych orgánov. V súčasnosti pracuje v miestnych samosprávach menej ako 8 % mladých ľudí do 30 rokov. V slovenskej spoločnosti ešte stále prevažuje dôvera v istotu skúseností starších generácií. Dôkazom toho je aj skutočnosť, že v parlamentných voľbách v roku 2002 bolo zvolených do NR SR iba 10 poslancov mladších ako 30 rokov. Vo voľbách do Európskeho parlamentu malo kandidátov do tridsať rokov na svojich zoznamoch 11, z celkového počtu 17 kandidujúcich strán. Spolu išlo o 31 (16,7 %) mladých ľudí zo 187 kandidujúcich občanov, z čoho bolo 12 žien. Najmladšia kandidátka mala 23 rokov, a najmladší muž v tejto skupine mal dokonca 21 rokov. V Európskom parlamente v súčasnosti pracujú za SR 2 poslanci do 30 rokov.

V roku 2005 na kandidátnych listinách do regionálnych parlamentov bolo len 11,72 % kandidátov do 30 rokov. Z 2 833 kandidátov na poslancov v regionálnych parlamentoch malo 60 (2,12 %) menej ako 24 rokov. Z nich bol zvolený len 1 poslanec. Ďalej z uvedeného celkového počtu kandidátov bolo 272 (9,60 %) vo veku od 25 do 34 rokov. Z nich bolo zvolených len 27 poslancov. Z celkového počtu poslancov, v krajských parlamentoch bude pôsobiť po roku 2005 12,6 % mladých ľudí v tejto vekovej kategórii.

4. 3 Interakcia samospráv a mladých ľudí

Samosprávy v obciach a mestách len zriedkavo reagujú na potreby mladých ľudí. Zatiaľ len niekoľko obecných, mestských aj miestnych zastupiteľstiev, buduje premyslenú komunikačnú líniu s cieľom zefektívniť mládežnícku participáciu, ktorá je založená na regionálnej koncepcii

mládežníckej politiky (napr. v Prievidzi, Banskej Bystrici, Bratislave, Žiline, Košiciach, Michalovciach). Viac ako 55 % zamestnancov samospráv dostáva aj odovzdáva informácie v rámci „susedských vzťahov“ len osobným kontaktom (Juventa, 2003). Mnoho krát sú to informácie z hľadiska cieľov mládežníckej politiky nepodstatné, zamestnanci zastupiteľstiev však sami často nevedia jasne vyjadriť o akú informáciu majú záujem. Celková informovanosť mladých ľudí je pritom horšia mestách nad 100 000 obyvateľov ako v menších lokalitách.

Osobná účasť dospelých na rozvoji obcí a miest je tiež veľmi malá. Mladí ľudia na Slovensku sa vo všeobecnosti venujú sporadicky takým činnostiam ako spracovanie grantov, záujem o mládežnícky parlament, členstvo v občianskych združeniach ap. Do štruktúr občianskych združení alebo mládežníckych frakcií politických strán je začlenených menej ako 10 % populácie mládeže. O niečo viac mladých ľudí sa zúčastňuje náboženského života v obciach. Podľa relevantných údajov, v súčasnosti je ochotných spolupracovať so samosprávami cca 6 % mladých ľudí (Juventa 2003). Až 42,5% mládeže spoluprácu jednoznačne odmieta, 26,0% mladých ľudí je ochotných participovať iba v prípade mimoriadnych udalostí. Viacerí mladí obyvatelia najmä menších obcí a miest sa angažujú v takejto činnosti kvôli zachovaniu vlastnej dobrej povesti. V interakcii mladých ľudí a samospráv sa uplatňuje viac reaktívny ako aktívny prístup mladých ľudí k problémom obcí. Mladí obyvatelia skôr reagujú na výzvy, zapájajú sa do realizácie projektov, ktoré spracoval niekto iný, takmer neiniciujú vlastné projekty. Participácia na miestnej úrovni sa tak nevyvíja smerom k partnerstvu mladých ľudí, starších vekových skupín a zástupcov samosprávy, v spektre aktivít mládeže sa nevyskytuje občianska kontrola. Najčastejšie sa zúčastňujú brigád (pri úprave životného prostredia) a podieľajú sa na príprave a realizácii podujatí pre miestnych obyvateľov. Iba sporadicky sa zúčastňujú zasadnutí miestneho zastupiteľstva, rôznych mítingov a diskusií, podávajú petície alebo sú členmi rôznych dobrovoľníckych skupín. Členmi miestnych organizácií občianskych združení je nie viac ako 8 % mladých ľudí. Z nich najviac pôsobí v záujmových organizáciách (Strom života, Amavet, atď.), ďalej tradičných spoločenských organizáciách detí a mladých ľudí (Slovenský skauting, atď.) a kresťanských organizáciách, menej v občianskych združeniach zameraných na prevenciu sociálno–patologických javov, založených pri spoločenských organizáciách dospelých, mladých parlamentoch a nadáciách. Mladí ľudia v mestách a obciach považujú v súčasnosti za najväčší problém, s ktorým sa musia vyrovnávať nezamestnanosť, zlú bytovú situáciu a nedostatočné podmienky pre využívanie voľného času. Najmenej ich ťažia problémy spojené so spolunažívaním s národnostnými menšinami, ťažkosti v doprave a narušené životné prostredie. Mladí ľudia pritom majú zriedka príležitosť presadzovať svoje riešenia uvedených problémov v sektorových politikách, ale zriedka sa o túto príležitosť aj uchádzajú.

4.4 Činnosť mladých ľudí v občianskych združeníach mládeže

V súčasnosti zaznamenávame vo všeobecnosti nízky záujem mladých ľudí o členstvo v občianskych združeníach. Tento neprevyšuje 12 % z populácie mládeže. Nízky záujem o činnosť mládežníckych združení má niekoľko príčin – od pretrvávajúceho odporu mladých ľudí k masovej organizovanosti z čias totalitnej spoločnosti cez nedostatočnú informovanosť o činnosti mládežníckych a občianskych združení a fakt, že obsahová náplň mládežníckych združení celkom nezohľadňuje záujmy a potreby mládeže, nízku úroveň propagácie činnosti, až po nevyhovujúce materiálne – technické, priestorové a finančné podmienky činnosti. Treba však doplniť aj pohľad z druhej strany. Väčšina neorganizovaných mladých ľudí cielene nevyhľadáva občianske združenia, aby v nich realizovali svoje záujmy, ale očakáva ich ponuku. Voči občianskym združeniam sa často správajú ako konzumenti k službe – o svojom členstve sa rozhodujú podľa toho či sa im zdá obsah dosť atraktívny, resp. aké výhody im z členstva vyplynú.

Inak je to s členskou základňou politicky zameraných občianskych združení. Vstupujú do nich adolescenti bez skúseností a s minimálnymi znalosťami o problematike politického rozhodovania. Najčastejším motívom, prečo tak robia je snaha šíriť myšlienky slobody a demokracie ((Diovčošová-Sedláková, 2003). Ich vstup do mládežníckej politickej organizácie je motivovaný snahou učiť sa a porozumieť zložitosti samotnej politiky. Avšak mnohokrát úsilie stať sa politikom ide na úkor potreby byť zároveň aj odborníkom. Mladí ľudia často nevedia vysvetliť obsah pojmov, ktoré sa prostredníctvom svojich organizácií usilujú voviesť do praxe, alebo ich definujú podľa hovorového významu, aký sa im prisudzuje. Podľa výsledkov výskumu (Diovčová – Sedláková, 2003), v prostredí týchto organizácií prevažujú tri motívy členstva. Prvým z nich je možnosť vyjadrovať sa prostredníctvom organizácie k rôznym témam. Druhú predstavuje schopnosť neformálneho vodcu, rovesníka, presvedčiť ostatných o vstupe do organizácie. Najmenšiu, tretiu skupinu tvoria tzv. kariérne argumenty. Týkajú sa možnosti jednoduchšieho postupu po straníckom rebríčku, resp. možnosť zapojenia sa do klientelistických sietí. Až na pár výnimiek, mladí ľudia považujú za jeden z najzaujímavejších aspektov členstva v takejto organizácii možnosť cestovať do zahraničia. A keďže rôzne zahraničné inštitúcie sú schopné zabezpečiť štedré financovanie takýchto projektov, motivácia pre členstvo v organizáciách je veľká. Prednosť vo vycestovaní do zahraničia dostávajú spravidla členovia vedenia organizácie, a práve preto sú funkcionári často kritizovaní aj zvnútra svojej organizácie. Zástupcovia združení, hoci seba samých často označujú za budúcu elitu štátu, prichádzajú často na medzinárodné fóra v pozíciách nerovnocenných partnerov. Stav, ktorý v spoločnosti v tomto smere pretrváva a dokonca podstatne zjednodušuje možnosť presadiť sa, otvára paradoxne

priestor pre združenia pochádzajúce z priestoru mimo politických strán, aby poskytli odbornú prípravu mladým ľuďom zaujímajúcim sa o získanie relevantných postov v spoločnosti. Úlohou politických strán už je potom len zabezpečenie ideového vedenia.

4.5 Bariéry participácie

Počas fokusových diskusií v niektorých krajských mestách v Slovenskej republike sa prítomní snažili vytipovať najsilnejšie bariéry blokujúce participačné snahy a aktivity mladých ľudí.

Prítomní pracovníci samospráv aj zástupcovia mládežníckej scény, označili ako bázové bariéry :

1. identifikáciu obyvateľov s hodnotami konzumnej spoločnosti smerom k preferencii materiálnych statkov resp. peňazí. Táto všeobecná tendencia dáva málo priestoru pre angažovanosť jednotlivca v občianskom živote.

2. nedostatočnú vybavenosť mladých ľudí sociálnymi kompetenciami (komunikačnými aj riadiacimi schopnosťami), aby sa mohli aktívne zúčastňovať na preberaní zodpovednosti a riadení aktivít z hľadiska potrieb občianskej spoločnosti. V tejto súvislosti prítomní narážali na nedostatky vo výchovno–vzdelávacom systéme. Zároveň poukazovali na pretrvávajúcu neinformovanosť o možnosti zapojiť sa do organizácií, kde pracujú mladí.

3. zmenu životného štýlu mládeže, v rámci ktorého mládež dáva prednosť riešeniu vlastných existenčných problémov (zamestnanie, rodina, partneri), svoj voľný čas radšej využíva iným spôsobom (počítačové hry, krčmy) ako aktivitami vo verejnoprospešnom záujme.

4. absenciu partnerstva generácií. V tejto súvislosti prítomní mladí ľudia uvádzali zlé skúsenosti v komunikácii s dospelými, na druhej strane istý ostych a strach vystupovať ako partneri voči dospelým, chýbajúce finančné a morálne ohodnotenie aktívnych mladých ľudí. Zo strany samospráv prítomní na focusových diskusiách pociťovali najmä nezáujem zamestnancov samospráv o veci mládežníckej problematiky. Mladí ľudia nie sú vnímaní ako osoby, ktoré môžu prispieť k riešeniu obecných problémov.

4.6 Stimuly participácie

Účastníci focusových diskusií sa zhodli na tom, že prekonať uvedené bariéry je možné len vtedy, ak sa zlepší aktívna informovanosť mládeže, aby dospievajúci a mladí dospelí poznali vízie rozvoja aj problémy regiónu. Mladí ľudia musia mať istotu, že ich názory budú akceptované. Dôležitou podmienkou participácie mládeže je aj možnosť zúčastniť sa na zasadnutiach, kde sa rozhoduje o veciach, ktoré sa týkajú mládeže aj v rámci sektorových politik, ale aj prakticky

zapojiť mladých ľudí do riešenia problém, dať im príležitosť rozhodovať a niesť zodpovednosť za riešenie vecí verejných.

Dôležitým stimulom pre participáciu mládeže je aj podpora a oceňovanie činnosti mladých zo strany dospelých. Dospievajúcich motivuje k ďalšej práci najmä to, ak sami poznajú, že ich participačné úsilie naozaj k niečomu vedie a že je možné niečo dosiahnuť, že vízie rozvoja miest a obcí sa neutápajú v prázdnych rečiach, zlej organizácii práce a vzájomnej nedôvere mladých a starších generácií. Za nezanedbateľný stimul angažovanosti mládeže prítomní považovali aj zodpovedajúce finančné podmienky participácie na regionálnej úrovni.

5. Európska dimenzia participácie

Európska dimenzia participácie má v Slovenskej republike charakter **prípravy mladých ľudí na demokratické európske občianstvo**. Spoločne – mládežnícki politici i výskumníci - hľadajú poznatky o tom ako by sa mohla **zvýšiť zodpovednosť mládeže za súčasnosť a budúcnosť Európy**.

Legálny základ pre participáciu mládeže na európskej úrovni bol položený v kapitole 3, článku 149 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EC_consol.pdf, ktorý umožnil Spoločenstvu vyvíjať rôzne aktivity, priamo alebo nepriamo sa týkajúce mladých ľudí. V roku 1988 EU odštartovala program Mladí pre Európu s úmyslom podporiť mládežnícke výmeny. V roku 1996 predložila Európska komisia program aktivít týkajúcich sa Európskej dobrovoľníckej služby. Oba tieto programy boli zahrnuté do programu Mládež na obdobie 200-2006, ktorý je známy aj u nás. Ďalšie známe programy EU pre mládež sú: Socrates, Leonardo da Vinci a Tempus.

Väčšina dnešných mladých ľudí (74,9%) schvaľuje začlenenie Slovenska do EÚ (Iuventa 2003). Súhlas s integráciou do EÚ ovplyvňuje výrazným spôsobom vzdelanostná úroveň mladých ľudí. Vysvetľujeme si to prílevom informácií o zmenách po vstupe, ktoré sú viac prispôsobené vzdelaným ľuďom ako tým s nižším vzdelaním.

V rámci medzinárodných participačných aktivít má medzi slovenskou mládežou značný ohlas organizovanie Európskeho týždňa mládeže (European Youth Week), ktorý je efektívny nástroj pre zdôrazňovanie, pokračovanie v šírení témy participácie aj prostredníctvom happeningov. Bilaterálna spolupráca v oblasti mládeže sa realizuje najmä v rámci plnenia bilaterálnych dohôd, z ktorých medzi najdôležitejšie patria najmä dohody s Francúzskou republikou, Českou republikou, Maďarskom, Slovinskom a s Nemeckou spolkovou republikou. Podpora

medzinárodných mládežníckych aktivít na tomto základe sa doteraz realizovala prostredníctvom jednoročných grantových programov.

V roku 2003 vyhlásilo Ministerstvo školstva SR grantový program na podporu medzinárodných aktivít pre deti a mládež zameraný na rôzne projekty mládežníckych výmen, medzinárodných táborov, dobrovoľníckej služby a vzdelávacích či informačných aktivít pre pracovníkov s mládežou, ktoré realizovali občianske združenia, ale aj iné štátne alebo neštátne inštitúcie. Projekty sa realizovali v spolupráci s Nemeckom, Francúzskom, Českou republikou, Maďarskom a Slovinskom, teda krajinami, s ktorými má MŠ SR uzavreté dohody o spolupráci a podpore pri rozvíjaní práce s deťmi a mládežou. Celkovo bolo realizovaných 15 projektov.

V oblasti multilaterálnej spolupráce medzi najdôležitejších partnerov v oblasti mládežníckej politiky patrí Rada Európy (Direktoriát mládeže a športu) a Európska komisia. V rámci štruktúr Rady Európy má MŠ SR zástupcu v CDEJ – Európskom riadiacom výbore pre mládež spolu so zástupcom Rady mládeže Slovenska. V januári 2006 vláda SR schválila svojim uznesením rozpracovanie Európskeho paktu mládeže, ktorý prijala Európska rada na svojom zasadnutí 22. – 23. 3. 2005 na podmienky Slovenska. Európsky pakt mládeže sa venuje oblastiam mobilita, odborná príprava, vzdelávanie a dobrovoľnícka práca; zamestnanosť a sociálna inklúzia, a aktívne občianstvo. Cieľom paktu je zvýrazniť osobitné miesto mladých ľudí v spoločnosti, ktorých vníma nie ako pasívnych prijímateľov, ale ako aktívnych spolutvorcov.

5. 1 Program Mládež

Program Mládež (2000 – 2006) sa uskutočňuje vo vyše 30 programových krajinách Európy a je určený mladým ľuďom vo veku 15 – 25 rokov a mládežníckym pracovníkom. Finančne podporuje najmä medzinárodné mládežnícke aktivity uplatňujúce neformálne vzdelávanie. Program prioritne podporuje zapojenie mladých ľudí s menšími príležitosťami (znevýhodnená mládež). Zmyslom Programu Mládež je príprava mladých ľudí na multikultúrnú spoločnosť. Program Mládež v Slovenskej republike administruje od roku 2000 Národná kancelária programu, ktorá je jednou z odborných oddelení Iuventy, v spolupráci so sieťou regionálnych konzultantov. V súlade s požiadavkami Európskej komisie ministerstvo školstva v júni 2000 zriadilo Riadiaci výbor programu Mládež, v ktorom má zastúpenie MŠ SR (3), Iuventa (1), Rada mládeže Slovenska (3). Riadiaci výbor priebežne hodnotí stav plnenia programu a zaoberá sa aj problémami, ktoré súvisia s jeho realizáciou.

Vďaka úspešnej realizácii Programu Mládež (8000 zapojených aplikantov za dva a pol roka, takmer 500 podporených projektov v rokoch 2000 – 2002) sa problematika mobility mládeže

stala súčasťou dokumentu „Konceptia štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži do roku 2007“. Program Mládež významne napĺňa obsah európskej dimenzie mládežníckej participácie najmä vytváraním príležitostí pre dobrovoľnícke aktivity slovenskej mládeže v zahraničí a naopak, hosťovaním zahraničných dobrovoľníkov na Slovensku. Väčšina projektov v rámci uvedenej akcie sa v zahraničí aj v Slovenskej republike pritom orientuje na zapojenie dobrovoľníkov do aktivít organizovaných pre postihnutých ľudí. Aktivity sú prioritne zamerané najmä na voľný čas a realizujú sa systémom, ktorý dáva možnosť integrácie postihnutých mladých ľudí medzi mladých, ktorí nemajú zdravotné problémy. Zahraniční dobrovoľníci na Slovensku aj slovenskí dobrovoľníci v zahraničí sa orientujú aj na problematiku zapojenia príslušníkov národnostných menšín do života spoločnosti, problematiku ekológie, prácu s utečencami, regionálny rozvoj. Európsku dimenziu mládeže podporuje program Mládež aj prostredníctvom bilaterálnych resp. multilaterálnych výmen skupín mladých ľudí. Ich cieľom je najmä plnenie výziev, vyplývajúcich zo súžitia štátov a národov v EÚ. Mladí ľudia majú možnosť vymeniť si skúsenosti v rámci takých tém, ako napr. tolerancia národných rozdielov, upevnenie cezhraničnej spolupráce, pozdvihnutie povedomia európskej histórie, skúsenosti z prevencie závislostí, európsky, interkultúrny pohľad na ženu, nástroje záujmovej činnosti, kreativita v neformálnom vzdelávaní, zachovanie a rozvoj životného prostredia.

Na program Mládež nadviaže v roku 2007 program s názvom Mládež v akcii. Jeho koncepciu majú možnosť v súčasnosti ovplyvniť mladí ľudia najmä prostredníctvom všeobecnej diskusie, ktorá sa rozbieha v súčasnosti na internetovej stránke www.mladez.sk.

5. 2 EURODESK

Projekt EURODESK realizovaný Iuventou umožňuje získať informácie o grantových programoch Európskej únie a možnostiach štúdia a pobytu v zahraničí. EURODESK fungujúci v 31 krajinách, má vytvorený komunikačno-informačný systém, v rámci ktorého je možná výmena informácií z oblasti mobility, vzájomná pomoc, zabezpečovanie informovanosti mladých ľudí v danom regióne o zahraničných ponukách, ako aj informovanie zahraničných kancelárii EURODESK-u o miestnych a regionálnych projektoch.

5. 3 Účasť mládežníckych organizácií v medzinárodných inštitútoch

Do medzinárodných štruktúr a do medzinárodných aktivít sa zapájajú najmä strešné organizácie mládeže v SR - Rada mládeže Slovenska (RMS) a Združenie informačných a poradenských centier mladých v SR (ZIPCEM).

Rada mládeže Slovenska aktívne spolupracuje s partnerskými organizáciami v zahraničí, je členom niekoľkých medzinárodných organizácií a sietí: Európske fórum mládeže (European Youth Forum – EYF), Komisia pre záležitosti Európskej únie (European Union Affairs Commission – EUACOM), Komisia Rady Európy (Council of Europe Commission – CoECOM), Pracovná skupina pre analýzy a stratégie udržateľnosti rozvoja práce s mládežou v Európe (Task Force for Analyses and Strategies for Sustaining the Development of Youth Work in Europe), Svetové zhromaždenie mládeže (World Assembly of Youth – WAY)

Združenie Informačných a poradenských centier mladých v Slovenskej republike (ZIPCEM), je riadnym členom **ERYICA – European Youth Information and Counselling Agency** - medzinárodná nezisková organizácia, medzi ciele ktorej patrí koordinácia činnosti a zvyšovanie úrovne kooperácie medzi subjektami, ktoré sa zaoberajú informačnými a poradenskými službami pre mladých ľudí v celoeurópskom meradle. V novembri 2004 bolo na 15. riadnom zasadnutí ERYICA v Bratislave, na ktorom sa zúčastnilo 40 predstaviteľov jednotlivých strešných organizácií pre ICM z celej Európy, prijaté nové znenie Európskej charty informácií pre mládež.

Európska dimenzia participácie je na vrchole participačných snáh mládeže v SR. Medzinárodných aktivít sa zúčastňujú najmä **celonárodné organizácie a združenia s veľkou členskou základňou**. Mnohé vyčlenili samostatných zamestnancov, ktorí majú na starosti len oblasť zahraničia. Títo pracovníci môžu v rámci svojich aktivít ďalej vzdelávať členov združení alebo organizácií, motivovať ich a podnecovať k organizácii vlastných mobilitných aktivít. Veľké organizácie získali počas svojho pôsobenia množstvo vlastných kontaktov a stali sa členmi rôznych medzinárodných sietí, kde si vymieňajú nielen informácie a rôzne ponuky, ale vyhľadávajú aj partnerov na nové aktivity, podieľajú sa na schvaľovaní medzinárodných dokumentov týkajúcich sa politiky mládeže.

Malé občianske združenia a neorganizovaná mládež musia prekonávať väčšie problémy pri organizácii medzinárodných aktivít. Ich aktivity sú založené zväčša len na dobrovoľníkoch, spravidla mladých ľudí, ktorí svoj čas delia medzi prácu, školu a často aj rodinu. Mnohé organizácie nemajú premyslený postup, ako si odovzdávať skúsenosti a informácie a ako vychovávať svojich nasledovníkov. Neorganizovaná mládež je z tejto oblasti úplne vylúčená. Na

Slovensku je komplikované získať dlhodobý grant, ktorý pokrýva organizáciu viacerých medzinárodných projektov. Nevýhodou je aj zapojenie mladých ľudí obmedzené dolnou vekovou hranicou, ktorá je 15 rokov. Grantové programy sa často zložito prezentujú a propagujú, čo mladých ľudí často odradí.

6. Záver

Je nesporné, že mladí ľudia citlivo vnímajú všetky javy v spoločenskom živote, ktoré porušujú demokratické princípy určujúce život našej občianskej spoločnosti. Vnímanie spoločenskej aj ekonomicko – hospodárskej situácie na Slovensku je silno ovplyvnené najmä reálnymi životnými podmienkami v regiónoch, kde mladí ľudia žijú. Spoločensko-ekonomické podmienky posudzujú najmä prostredníctvom vlastnej skúsenosti. Cítia potenciál post modernej spoločnosti, chcú sa v nej uplatniť a prosperovať.

Možnosť participácie mladých ľudí na rozhodovaní sa často objavuje v zahraničných aj domácich dokumentoch o mládežníckej politike. Prostredníctvom participácie – spolurozhodovania, spolupodieľania sa a spoluúčasti na riešeníach majú mladí ľudia príležitosť vstupovať do realizácie sektorových politík (rodinnej, zamestnanosti, bývania, ap.) aj zlepšovať podmienky života mládeže na Slovensku. Zatiaľ participatívne snahy mladých ľudí sa prejavujú prostredníctvom činnosti občianskych združení mládeže aj formulovaním požiadaviek voči štátnym a samosprávnym orgánom na zlepšenie života mládeže. Väčšia časť mládeže sa neprejavuje ako ich partner ani v oblasti rozhodovania či vlastnej spoluúčasti na realizácii rôznych projektov. Na jednej strane majú mladí ľudia málo informácií o možnostiach participovať, aj relatívne málo príležitostí zasahovať do rozhodovacích procesov najmä na regionálnej úrovni. Na druhej strane participatívne snahy a praktiky mladí ľudia zriedka vnímajú ako nástroje občianskeho života mládeže. Častejšie zostávajú v pozíciách pozorovateľov, žiadateľov či kritikov.

Výrazným handicapom participatívnych snáh mládeže v SR je skutočnosť, že sa na Slovensku nepraktizujú nástroje, prostredníctvom ktorých by mohla mládež participovať na sektorových politikách ako na centrálnej, tak na regionálnej aj miestnej úrovni. V ich rámci sa zatiaľ len zriedka vyčleňuje kategória mládeže ako oblasť, ktorej je treba venovať osobitnú pozornosť a s ktorou treba aj spolupracovať pri uskutočňovaní sektorových politík. Mladým ľuďom chýba vo všeobecnosti vízia rozvoja lokálneho prostredia v ktorom bývajú a žijú, ktorá by ich motivovala k angažovanosti v tomto smere.

Odporúčania

- Dôraz klásť na regionálnu politiku mládeže, ktorá by zohľadňovala životné podmienky v regiónoch. Tvorcovia mládežníckej politiky by mali dať mladým ľuďom viac príležitostí vyjadrovať sa k spoločenským javom a k činnosti inštitútov, ktoré brzdia rozvoj demokracie na Slovensku.
- Dávať mladým ľuďom viac príležitostí spolurozhodovať o mechanizmoch rozvoja regiónov, vypočúť ich argumenty a zlepšovať spätnú väzbu v komunikácii samosprávne a štátne orgány a mladí ľudia.
- Podporiť činnosť študentských samospráv hlavne cez „posilňovanie“ študentov (tréningy, peer poradenstvo, stretnutia parlamentov a rád)
- V oblasti pasívnej informovanosti rozvíjať a podporovať študentské informačné portály a portály pre mládež
- Prispôbovať zdroje informácií mládeži (jazyk, štruktúra, grafický dizajn)
- Viac využívať inovatívne spôsoby pre aktívne informovanie mladých (hearingy, workshopy, ankety...); umožniť mladých ľudí vzdelávať tak, aby si osvojili nové participačné metódy.
- Podporiť využívanie internetu a najmä zvýšiť úroveň informačnej gramotnosti u mladých ľudí.
- **Vyžadovať** vzdelávanie aj predstaviteľov štátnej správy a samosprávy; ponúknuť dospelým širokú škálu nástrojov, metód a techník i konkrétnych pozitívnych príkladov, z ktorých budú môcť vychádzať.

7. PRAMENE:

BODNÁROVÁ, B. – Džambazovič, R. a kol. 2004. Rodinná politika a potreby mladých rodín. Výskumná správa. Bratislava: Stredisko pre štúdium práce a rodiny 2004.

Koncepcia štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži do roku 2007. Bratislava: MŠ SR, Iuventa 2001

MACHÁČEK, L. 2002. Kapitoly zo sociológie mládeže. Trnava: 2002.

Macháček, L. 2004. Participácia, občianstvo, demokracia. Referát na plenárnom zasadnutí konferencie RMS s názvom „Budúcnosť mládeže na vidieku a v mestách.“ Bratislava: Iuventa 2004. SD ROM, Trnava: 2003.

MACHÁČEK, L. – BOŠŇÁKOVÁ, M. 2005: Sociologický výskum občianskej a politickej participácie stredoškolskej a vysokoškolskej mládeže Slovenska. Bratislava: Iuventa 2005. Národná správa o politike mládeže v SR pre RE. 2005: Bratislava: MŠ SR,

Návrh spoločných cieľov o participácii a informovanosti mladých ľudí. Správa komisie pre RE. Brusel: 11. 4. 2003.

Návrh rezolúcie o spoločných cieľoch pre lepšie porozumenie a lepšie znalosti o mládeži. Brusel: 2004.

ONDREJKOVIČ, P. 1996. Mládež a mladosť ako sociálny jav a kríza identity. Mládež a spoločnosť 1996 č. 3, s. 5 – 21.

Politická participácia mladých ľudí v Európe. CERYs FF UCM v Trnave november 2005, s. 5.
SMATANOVÁ, R. 2004. koordinácia regionálnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži z pohľadu samsosprávnych krajov. Nitra: VÚC, 2004.

SOBIHARDOVÁ, Ľ. – TURAN, V. – KRUPINSKI, M. 2003: Názory čitateľov Zápisníka mladých na spoločenské dianie v SR. Bratislava: Iuventa 2003

SOBIHARDOVÁ, Ľ. 2003: Participácia mládeže v miestnych podmienkach. Bratislava: Iuventa 2003.

Voľný čas a neformálne vzdelávanie. Informácia z výskumu. Bratislava, UIPŠ, odd. analýz a výskumu mládeže, 2005.

Štatistická ročenka školstva za roky 2002 – 2005. Bratislava: UIPŠ

www.statistics.sk/slovstat/demografia a sociálne štatistiky. Štatistický úrad SR, Bratislava: 2006.

Záznam z fokusových diskusií v Banskej Bystrici, Košiciach a Trenčíne na tému participácia mládeže. 2005.